

Život a osudy rodín z Damjanich ulice

Pár slov na úvod

Osada Slovenský Komlós , od roku 1995 mesto, leží na juhovýchode Maďarska v Békéšskej stolici. V roku 1930 mala táto dedina o niečo viac ako 11 tisíc obyvateľov. V časoch keď bola súčasťou Rakúsko-Uhorskej monarchie, bola najväčšou slovenskou dedinou štátu, aj keď ležala skoro na rozhraní terajšieho Maďarska, Rumunska a Juhoslávie. Patrila k slovenskej enkláve, ktorá po prvej svetovej vojne bola rozdelená na základe Trianonskej dohody do troch spomenutých štátov. V tejto oblasti Békéšskej, Čanádskej a Čongrádskej žilo, podľa maďarskej štatistiky z roku 1910, 75 tisíc Slovákov. Slovenské etnikum si udržalo svoj jazyk viac ako 200 rokov. Jeho nárečie zodpovedalo stredoslovenskému, aj keď spisovný jazyk neovládalo. Veľké odlišnosti od stredoslovenčiny sa v ňom nezakorenili, i keď okrem Stredoslovákov sa do obce nasťahovali aj Šarišania a Spišiaci (Šoltýs, Hudák , Hladiver, Buda, Bada). Nemožno povedať , že ich hovorová reč nebola mierne doplnená prevzatými maďarskými, nemeckými výrazmi na veci a činnosti, na ktoré nemali adekvátne pomenovanie zo svojho pôvodného územia. Napriek tomu si udržali identitu až do obdobia okolo roku 1960, keď sa rapídne toto obyvateľstvo začalo nenásilne pomadžarčovať. Výraznejší zlom straty identity a slovenského povedomia nastal po druhej svetovej vojne aj príchodom maďarského etnika z Československa, pri výmene obyvateľstva v rokoch 1946-1949.

Faktorov pomadžarčovania Slovákov bolo viac. Patrili k nim:

- Socialistické združstevňovanie na dedinách a s tým spojený nárast poľnohospodárskej techniky, ktorá vytlačala ľudí do priemyslu, alebo do škôl. Všetky učňovské zariadenia a technické školy vyučovali len v maďarskom jazyku. Slováci takto nemohli používať svoj materinský jazyk. Okrem segedínskeho, čabianskeho a budapeštianskeho gymnázia sa nikde inde v celom Maďarsku nevyučoval slovenský jazyk. O vysokých školách, kde by sa vyučovalo v slovenskom jazyku, sa Slovákom v Maďarsku mohlo len snívať. Pripusťme, že pár Slovákov sa na vysokej škole Eötvösa Loránda učilo, takpovediac pár odvážlivcov, svoj materinský jazyk iba ako jazyk cudzí. Úrady tiež fungovali len v maďarskom úradnom jazyku.

- V každej ulici bola minimálne polovica domov obsadená presídlencami zo Slovenska, teda Maďarmi, a tak i na ulici už slovenčina neznela. Slováci sa podrobili tomuto stavu. Jazyková genocída Slovákov týmto bola v Maďarsku ukončená. Dnes už ani v slovenskej rodine sa slovenský jazyk nepoužíva.

-V cirkevnom živote sa tiež uplatnila len maďarčina a to aj z toho dôvodu, že náboženstvo potierala nová ideológia proletárskeho internacionalizmu.

-Rozvinuté amatérske divadelníctvo po roku 1946-47 postupne zanikalo, až nakoniec v roku 1966 úplne zaniklo.

-Obdobne zanikli aj občianske a stavovské združenia - bývalé spolky ako napr: maloroľnícky, remeselnícky či robotnícky. Zanikli i cirkvou organizované spevácke krúžky.

-V zmiešaných manželstvách sa jednoznačne uplatňoval iba maďarský jazyk. Stačilo obdobie jednej generácie aby skaza slovenského jazyka bola dokonaná.

-V súčasnosti sa ešte kľčovite snaží generácia 70 až 80 ročných rodákov zachrániť, čo sa dá, ale po ich odchode na večný odpočinok, už z bývalej rýdzo slovenskej dediny nezostane ani stopa, iba ak dvojjazyčný názov na informačnej cestnej tabuli hlásajúci - „Tótkomlós a pod ním Slovenský Komlós“, že tam kedysi bola osada, ktorú založili a v nej žili Slováci. Možnože ešte zopár rokov prežijú nápisy na náhrobných doskách hrobov našich predkov s nápisom „Odpočívaj v pokoji,“ alebo s nápisom „Tu leží Michal Rafaj, dožil sa 64 rokov.“ Nuž a ak dozrie zákonom stanovený čas, po nezaplatení stanoveného poplatku za hrobové miesto, odstránia sa i tieto posledné stopy po našich predkoch. Ostanú iba spomienky zaznamenané v starších monografiách, odbornej literatúre, próze, poézii alebo v pamätiach jednotlivcov, že tu raz žili aj Slováci. Maďarská vedecká literatúra už dnes pomaly ale iste zamlčuje, že túto osadu založili v roku 1746 Slováci.

Nuž, aby sa tak nestalo, skúsím napísať pár spomienok na tých, s ktorými som žil v jednej slovenskej dedine - v Slovenskom Komlóši, v piatom okrese na jednej ulici - ulici generála Damjanicha v dome pod popisným číslom 17.

Keď už som pri názve ulice, vždy som si myslel, že toto priezvisko je maďarské, veď generál Damjanich bol popravený, ako odbojný generál proti rakúskej hegemonii, v roku 1849. Nakoniec som dospel k názoru, že toto priezvisko nie je maďarské ale srbské, že je to skomolenina priezviska Damjanič.

Naša ulica

Naša ulica patrila do V. okresu, ale aj tak ľudia túto časť osady volali celkom jednoducho „Banád“. Jej dĺžka nepresiahla stoosemdesiat metrov a ani šírka nebola ktovie aká. *Patička* pozdĺž uličného múra merala tridsať centimetrov, chodník okolo metra a odvodňovací jarok nemal viac ako sto centimetrov, no a vozovka bola asi štyri metre široká. Celkom teda šírka ulice, kde sme sa najčastejšie hrávali, nepresiahla deväť metrov. Koniec ulice bol uzatvorený železničným svahom jednokoľajky, ktorá viedla od Orošházy, okresného mesta, do Medzova (Mezőhegyes). V roku 1938 ulica mala očíslovaných 17 domov a dostala aj názov. Pred dom skoro každý majiteľ si nasadil agátové stromy. No počas vojny sa tieto museli vyrúbať a nasadili sa tam javory, ktoré pravdepodobne nemal záhradník Juraj Kulík komu predať a tak sa asi na Obecnom dome dohodli, že jeho produkty obec na takýto účel odkúpi. Po čase tie stromy ľudia opäť vyrúbali a nasadili si tam ovocné stromy, poväčšine slivky. V celej dedine sa takto napáli mnoho slivovice a navarí množstvo slivkového lekváru.

V roku 2002 ešte cesta nebola spevnená, ani chodníky neboli vybudované. Po letnom lejaku a v jesenných mesiacoch sa chodí po rozmočenej a rozbahnenej ceste alebo sa skacká z trsu trávy či buriny na ďalší trs, aby sa človek až po členky nezamazal. Človek iba ťažko hľadá vysvetlenie, prečo ešte aj po 269 rokoch od založenia obce nie sú v nej vybudované pevné cesty a chodníky.

Život a osudy rodín

Rodina Pavla Kukučku

Pri pohľade od priečnej ulice, ktorá niesla názov „*Pósa Lajos utca*“, prvý rohový dom na pravej strane, kde bývali Kukučkovci, už patril do spomenutej priečnej ulice. My sme ich však považovali za našich. Boli to dvaja bezdetní manželia. Žili z prenajímania svojej zadnej komory- malej izby pre *árendášov* a z chovania capa, za ktorého pri pripúšťaní kôz sa platilo väčšinou naturáliami. Cap, ako zviera užitočné na rozmnožovanie, príšerne smrdel a tak sa so susedovcami málo stretávali. I my, deti, keď sme išli do školy, sme radšej prešli na druhú stranu ulice, aby sme sa tomuto pachu aspoň trochu vyhli. Aj *árendáši* sa rok, čo rok striedali, lebo okno do zadnej izby bolo priamo obrátené do dvora, na ktorom sa občas cap zdržoval. Títo dvaja starci sa nikdy s nikým nepovadili, žili naozaj nadmieru spokojne zmierení so svojím

osudom, ba ani osud iných susedovcov ich veľmi nezaujímal. O svoj dom, dvor a záhradu sa vzorne starali, aj priedomie mali vždy pedantne pozametané. Presídľovacia akcia, v rokoch 1947-49 sa ich ani za mačny mak nedotkla. Ostali vo svojom domčeku, aj keď niektorí susedia ich v roku 1947 opustili. Keď som sa vrátil na návštevu svojho rodiska, nikdy mi nenapadlo, aby som sa spýtal, kedy sa Kukučkovci pobrali z tohto slzavého údolia na večný odpočinok. Nevieť ani prečo?

Rodina Juraja Moravského

Koniec Kukučkovej záhrady tvoril hranicu s dvorom domu Juraja Moravského, takže si ako sa vravelo na Komlóši, „*vid'eli ena druhimu do kuchiňi*“. Žiaľ už *báči* Ďuro nežili, keď som ja začal vnímať život. Padli v prvej svetovej vojne a zanechali iba jedného syna, tiež Juraja. Tento dom bol postavený na *pazuchu*, zalomený do pravého uhla. Do ulice mal postavenú jednu izbu s jedným malým oblôčikom. Túto izbu obývala podnájomníčka, Maďarka, *Hangyásicska* so synom *Pištom*. Odkiaľ pochádzala to si už nepamätám. No viem, že bola veľmi chudobná. Často nemala so synom ani čo do úst položiť. Do práce chodila len sporadicky aj to iba ak *nanička* Moravská jej trochu syna povarovali, aj to len preto, aby im mohla zaplatiť nájomné. Často púšťala k sebe aj chlapov za peniaze. A táto jej zárobková činnosť bola trňom v oku ostatným obyvateľom ulice a tak nás od kamarátstva s jej synom rodičia vystríhali, ba občas aj vyzauškovali keď zistili, že sa s ním hráme. Často sa po nás, ako sa hráme, len ľútostivo pozeral, stojac v malej bránke zabudovanej do vrát. Syn *nanički* Moravskej si za manželku vzal Pitvarošanku, Zuzanu Zelmanovú. Ich dcéra, Zuzka bola o sedem rokov mladšia odo mňa. Nepatrila medzi nás starších a tak mala iba jednu kamarátku na ulici a to Anku Spišiakovú. Najčastejšie sa zdržovala a zabávala so svojou starou mamou vo dvore. Jej rodičia boli, ako aj mnoho iných, želiari, po celý poľnohospodársky rok, na robotách. Niekedy sme ich aj dva mesiace na ulici nestretli, či na priedomí po večeroch nevideli sedieť. Zuzkin otec bol dosť veľký grobian. Na svoju ženu často bezdôvodne kričal a niekedy, čo by v dobrej rodine nemalo byť, jej aj fyzicky ubližoval. Medzi obyvateľmi na ulici nebol veľmi obľúbený. Po presídlení na Slovensko Zuzkina mama o dva roky zomrela. Mladý Juraj Moravský si našiel družku tetu Borsúkovu, o ktorej bude ďalej reč. Nakoniec aj on o pár rokov zomrel. Dcéra, sirota Zuzana sa vydala za Pitvarošana, Jána Mateja, ktorý s rodičmi po presídlení do ČSR, býval v Senci. Jej stará mama odpočíva na cintoríne spolu so synom a nevestou v obci Kajal.

Rodina Ondreja Karasa

Za Moravských *chižou* stál dom Karasovcov. *Báči* Ondriš Karas mali len *preňiu* chyžu a komoru. Ich dvaja synovia boli od nás, mojich rovesníkov, oveľa starší. Od Nového roku do Silvestra nasledujúceho roku stále boli v službe na *sálaši* u niektorého gazdu. Teraz, keď tieto riadky píšem, sa snažím na ich *parsún* rozpamätať, no nedarí sa mi to. Aj ich otec bol stále z domu preč, iba *nanička* sa motkali po dvore a záhrade. Tú sme sem tam pozdravili, keď sme sa obšmietali okolo ich, *literovho* - písmenkového, ako sme ho mi volali, latkového plotu. Veď *odridzavenie* klince umožnili latkám aby raz vytvorili písmeno „V“, alebo „A“ a iné na hrči rozpadnuté latky vytvárali zas písmenko „Í“. No viac ako odpoveď na pozdrav sme sa od *ňanički* Zuze, nič iné nedozvedeli. Neboli ako ostatné susedy, ktoré na nás často zagánili: „Nelietajte tak fagani a nevrieskajte! Človek pri vás ani chvíľu pokoja nemá.“ Dvor nemali oplotený, sliepky im behali po celej záhrade a v nej boli iba dva stromy. Dnes už neviem, či to boli hrušky, alebo višne. Skôr to boli višne. Na jar zasiali trochu jačmeňa, ktorý im sliepky ozobali skôr ako by bol podrástol na kosenie za zelena, takže *ňanička* nemali robotu s jeho krájaním pre ne, samé sa obslúžili. Väčšiu časť záhrady využívali na pestovanie zemiakov. To, že sme u Karasov troch mužov počas roka nevideli, nám ani nepripadalo čudné. Hriadky so zelinou, hrachom a šošovicou proti nenásytným sliepočkám chránili oplôtkou z vrbového prútia. To pri zmene polohy hriadky každý rok prenášali. Dom mal do ulice jedno malé okienko a vstupovalo sa do pitvora priamo zo dvora. Typický gánok z predĺžených kroviek dom nemal. Pred dverami mali len akýsi *pokrovčok* z vrbového prútia a malý škrabák na obuv. Na zimné kúrenie *báči* Ondriš dovezli, iste ako plácu, za koč *zetkov*. Uložili ich do stohu, lepšie povedané do malej kôpky. Keď chlapi v zime doma neboli *nanička* kúrili len raz denne. Určite sa ráno prebúdžali do 8 až 10 stupňovej zimy v izbe. Šetrili kde sa len dalo. V lete skoro každý deň chodili zbierať *ganaj* – suchý kravský trus, ktorý používali na varenie. Nuž aj takýto bol život chudobnej rodiny na Dolnej zemi. Karasovci sa nepresídlili. Ich ďalšie osudy nie sú mi známe.

Rodina Ondreja Borsuka

Na dvore, teda na konci Karasovej záhrady stál dom Borsukovcov. *Báči* Ondriš Borsuk boli *válakozov-* podnikateľ v poľnohospodárstve. Dom už mal dve okná do ulice a za pitvorom nebola komora ale malá chyžka a až zo dvora sa vchádzalo do komory, po nej bola ešte maštal pre kravu a kone. Do pravého uhla bola postavená cieňa a chliev pre chov ošípaných a potom ešte *hambár* na odkladanie kukurice a koterec pre sliepky. Záhrada sa tým riadne zmenšila no aj tak bola oplotená, pestovali v nej zeleninu, zemiaky, bôb na *zelnuo*, hrach a mali

aj *korenček*- sladké drevko a topinamburi. Dom lemoval oplotený gánok a pred ním bola zasadená hruška. Po dvore pobežovali husi, kačky, sliepky a v maštali stála kravička s teliatkom a dva kone. „U Borsukov, - ako sa vravelo po ulici - „je všetkého dost.“ Od ulice mali plný plot z *beštráňových* - agátových dosák s veľkými vrátami a dvercami. Borsukovci mali jedného syna , pokrstili ho nie podľa zvyklostí na otcovo krstné meno, ale na Jána. Mladý *báči* Jano sa narodili s telesnou chybou . Akosi im pravý kútik úst prechádzal ku koreňu ucha, takže pri rozprávaní aj trochu koktali. Tá ich tvár bola dost' nesúmerná. No aj tak sa dobre oženili ako sa na Dolnej zemi vravievalo. *Ňaňička Juca*, ich manželka boli dost' pekná žena . Nuž, ale čo nespraví majetok? Janko, ich syn bol môj rovesník. Boli sme kamaráti, spolužiaci až do skončenia meštianskej školy. Naše kroky sa potom dost' diametrálne rozišli. On išiel na lesnícku školu a ja za murára a potom na stavebnú priemyslovku. Z času na čas sme sa však, počas prázdnin, stretávali.

Vráťme sa však na Dolnú zem. Borsukovci vzhľadom na to, že boli dost' bohatí, podľahli otec so synom alkoholu. Často prichádzali, raz jeden raz druhý, domov podgurázení a niekedy aj obidvaja. V taký čas bolo u nich na dvore dost' dusno. Ja som utekal domov lebo otec so synom sa naháňali po dvore, niekedy aj s vidlami v ruke. Stará *ňaňička* chlácholili muža a Jankova mama tiež. Krik bolo počuť na ulicu. Veľa rás, keď si ženy nevedeli dať rady s mužmi, Jankova mama pribehla k nám s plačom:

„Mišo poď k nám lebo tí naši chlapi si niečo urobia. Svokor s vidlami a môj Jano so sekerou sa obháňajú po dvore.“

Moja mama zase skočila do otca keď sa poberal pomeriť rozhnevaných susedov:

„Otec nejdi lebo ťa *voľakerí* ovalí a budeme mať aj mi trápenie.“ Ťahala ho za rukáv späť do dvora.

Otec na to : „Ale mama, neboj sa, *voľáko* ich pomerím. Hádám sa nebudeme nečinne pozerať ako sa susedia vadia a chcú si ublížiť.“

Obyčajne sa mu to aj podarilo. Bol o poznanie vyšší ako kamarátov otec a aj *báči Ondriš* mali pred mojim otcom rešpekt. A tak zvada predsa len utíchla a obaja rozhnevaní muži sa položili do postele, jeden v prednej chyži a druhý v zadnej.

Po presídlení sa do Dolných Salíb sa Jankou otec alkoholu nepustil a utopil sa v opitom stave v močarisku v Horných Salibách, keď odchádzal z krčmy domov. Jeho mama sa vydala za Ondreja Moravského, bývalého suseda na Komlóši, po smrti jeho manželky. Onedlho sa aj Ondrej pobral k večnému odpočinku a tak sa Jankova mama *zdala* s mojej maminým bratrancom, Ondrejom Krničovským. Nakoniec aj ona sa poddala alkoholu a podobne aj môj kamarát, Janko. V Diakovciach, kam sa oženil, zapísal sa aj on do kroniky obce ako alkoholik. Už je aj on na pravde božej.

Rodina Jána Spišiaka

Za Borsúkovcami bývali Spišiakovci. Aj dom *báči* Jana Spišiaka bol väčší ako iné domce želiarov. Bol vlastne podobný ako Borsúkov. *Báči* Jano Spišiak, keď sa s *ňaňičkou* Katkou vrátili z Nemecka, začali podnikat'. Stali sa tiež *válalkozovom*.

Mali tri deti. *Erku*, Janka a Anku. Alžbeta, teda *Erka*, bola moja rovesníčka, narodila sa v roku 1935. Janko bol o dva roky mladší a kamarátil sa s mojím tiež o dva roky odo mňa mladším bratom, Jánom. Najmladšia bol Anka . Tá sa narodila už vo vojnových rokoch v roku 1942. Jej mama, *ňaňička* Kata od návratu z Nemecka, bola stále chorľavá. Vraj doniesla si z robôt tuberkulózu, v tom čase neliečiteľnú chorobu.

Báči Jano už za mlada boli veľký beťár rodiny. Keď nemali začo v krčme piť, často otcovi odviekli krčmárovi vrece obilia z rodinných zásob. Nosil ako hrdý *čeľaňík* biele čižmy. Trochu aj on, aj keď miloval svoju manželku, bol k nej často grobian ale fyzicky ju nikdy nenapadol. Inak používal aj na verejnosti veľmi vulgárny slovník. Na škodu veci všetky tri deti týmto slovníkom nakazil.

Ňaňička Katka v roku 1944, skoro na sklonku vojny, sa odobrali na večný odpočinok po tej spomenutej ťažkej chorobe. Pamätám sa na túto udalosť dosť dobre. Mal som vtedy 9 rokov.

Skoro ráno dobehla k nám susedova, Paulikova Anka: „*Ňaňička Hroncova poťe do Spišiakov, Ňaňička Kata zomrelí. Báči Jano sa Ňi doma a deťi nad mŕtvou len plačú a plačú, Ňeviem ich utíšiť.*“

Moja mama, tiež dosť bojzlivá žena, ma chytila za ruku so slovami: „*Syn môj pod' s nami, ja sa sama mŕtviho človeka bojím.*“

Anka nato : „*Ňaňička ved' ja táďem svami, mám d'et'i odviest' k nám, mojej mame a potom pód'em do obecniho domu zahlásiť a vi zaťiav virastujťe , žebi do domu Ňikto Ňepozvani Ňeprišov. Keď príďe kišbírou potom sa vráťiťe aj s Miškom domov.*“

Priznám sa, že ani mne sa veľmi nechcelo, ale pritom som bol aj tak trochu zvedavý, nikdy som totiž mŕtveho človeka nevidel len tak ležať na posteli.

Mama ma schmatla za ruku s poznámkou: „*No, tak pod' Mišo môj táďeme! Chudina Katka ved' ostatnie dñi Ňebola vo svojej koži, tie d'et'i ju dosť gñiavili. Chúd'ence , čo len budú robiť bez maťeri a čo ten Jano? Ňeviem si aňi predstaviť , čo bude robiť s tími d'et'mi? Prečo takvoto Ňešťast'ia chod'í po ľud'och?*“

Za dvercami sa Anka Pavlíkova rozbehla prvá a kým sme sa my s mojou mamou, tak trochu okúňali, ona už vyvádzala deti z domu na ulicu a viedla ich krížom cez ňu ku svojej mame. Kým sme my prešli tých 25 metrov k Spišiakovým dverciam už Anka utekala do Obecného domu.

Kým *báči Jano* prišli z *Földváru* domov po odovzdaní robotníkov gazdovi, s ktorým mali *serződés* – kontrakt uzatvorený, uplynul celý deň. Celkom bledý zastavil sa u nás. Veď môj otec bol taká búťľavá vŕba, ku ktorému sa každý chodil vyžalovať alebo ho volať na pomoc. Skoro mu do náručia padol: „*Mišo, Mišo kamarát môj nag fenezje aj tú ňemeckú krajinu ist'e si stad'e Katka doňiesla tú chorobu. Zarobili sme, zarobili sme na tento dom, v ňom chúd'a aj zomrela. Čo si ja ľem počnem s d'et'mi, ale sľubujem, tu aj pred tvojou ženou, že sa zaťial ňeožeňím kím d'et'i ňeodrastú. Ňedám ich ja žiadnej macoche!*“

Malé ruské raty v kokpitoch s mladými dievčencami sa pustili po našej ulici aby zahnali delo s ktorým pred ňou pobehovali zvyšky maďarských vojakov. Táto *obháňačka* však narobila na našej ulici veľa škody. Spišiakov dom prišiel o strechu a čiastočne sa prepadol aj strop. Na čas

Aj Spišiakovci sa presídlili do Československa v roku 1948 a spolu s našou rodinou boli osadení do obce Kajal. Musím konštatovať, že *báči Jano* Spišiak svoj sľub tak na polovicu naozaj dodržali. Keď sa *Erka* vydala a Janko sa oženil, k Anke už macochu *báči Jano* dovedli.

No neoženili sa, len tak, ako sa to na dolniakoch vravelo: „*Na hŕbe žili.*“ - so svojou novou partnerkou. Po tomto kroku sa veľmi dobre cítili a znova sa môjmu otcovi prišli pochváliť: „*Vieš, Mišo ako mi je teraz dobre, má mi kto oprat', košele vipigľovať a vieš ako tá moja dobre varí.*“

Nuž a naozaj sa *báči Jano* vrátili do mládeneckých čias a denne chodili po večeri do krčmy na poldeci a pivo, a kto vie či aj nie na viac poldecákov. Po štyroch rokoch ich skosil infarkt. Deti znova ostali siroty, lebo konkubína sa vrátila do svojej dediny, kde ešte mala svoj dom a tam ostala bývať ako vdova až do svojej smrti.

A čo Spišiakové deti? Po príchode na Slovensko ani rok po presídlení začali sa zakladať Jednotné roľnícke družstvá. *Báči Jano* Spišiak keď videli, že čo čaká ich deti mnohokrát pred mojím otcom vyhlasovali: „*Mišo, moje det'i budú šecker bovdári! Vidíš ako nás sterentetujú do družstva a tam ich čaká ľem sedľiacka robota. Ja som ich na takýto život ňevichovával. Chcem žebi sa mal'i ľepšie ako ja.*“

Tento cieľ sa *báči Janovi* aj naplnil. Najprv sa *Erka* stala pokladníčkou v galantskej Drogérii. Vydala sa za Paľa Fašku, tiež Komlóšana. Ten už v tom čase chodil do Haviřova pracovať ako baník. Mali spolu jedno dieťa. Manželstvo im dlho nevydržalo. Paľo sa morálne spúšťal a možno, že si našiel v robote potešenie v inej žene, a tak sa po pár rokoch rozvedli. *Erka* žila so svojou dcérou ako rozvedená vyše 35 rokov. Stále pracovala v tej istej drogérii. Dôchodok si ani nestačila užiť a pobrala sa na večný odpočinok.

Janko najprv nastúpil za predavača do inej drogérie v Galante. Po odchode vedúceho predajne prevzal tento post Janko. Darilo sa mu. Oženil sa. Nahonobil dost' peňazí a niečo si aj požičal a dal sa do výstavby rodinného domu. Ja som mu naň robil projekt. Nakoniec ma uprosil, aby som ho aj dozoroval. Nemohol som mu to odoprieť ako kamarátovi. Po kolaudácii urobil veľkú hostinu - dalo by sa povedať -kolaudačnú. Jeho radosť netrvala dlho. Dva roky po nasťahovaní sa do nového domu mu zomrela manželka, Eva. Nemali deti no ihneď do nového domu si jedno dieťa adoptovali. Dali mu meno tiež, Janko. Jankovi sa Galanta málila a odišiel za vedúceho predajne do Dunajskej Stredy. Po roku 1989 túto predajňu aj sprivatizoval. Starostlivosť o syna často ponechával pre ulicu. Našiel si frajerku o dvadsať rokov mladšiu dievčinu. Veľa pil. Asi po piatich rokoch ho „navštívila“ cirhóza pečene. Keď ochorel, jeho frajerka ho opustila, ako to býva v takýchto konkubinátoch a musela sa oňho starať jeho sestra *Erka*. U nej aj dokončil svoj život. O tom, že zomrel, mi nikto nedal informáciu. Náhodou som išiel na svadbu mojej neterky, Anky, po otcovi Čemezovej, do Šale. Galantský cintorín je vedľa hlavnej cesty. Z auta som zbadal pár známych tvárí. Zastavil som sa i keď mi to manželka vyčítala. Na moje veľké prekvapenie som zistil , že pochovávajú práve môjho kamaráta z Damjanich ulice, Janka Spišiaka. Takto som vybavil dve povinnosti, jednu smutnú a druhú veselú. Nuž aj takýto obraz nám život často ponúka.

Anka sa vydala za *Palčího* Horváta, ako sme ho volali, tiež pochádzal z Komlóša. Ona sa zamestnala v predajni nábytku v Galante. Paľo, jej manžel, bol policajtom. Nevie, či to bola pravda, ale mal na polícii nejaké problémy so spreneverou štátnych služobných peňazí. V socializme sa za takéto delikty veľmi prísne trestalo. Jeho švagor, Janko Spišiak ho akýmisi trikmi z väzenia dostal. Potom už žili s Ankou v celkom usporiadanom manželstve. Toto dievča sa zoznámilo so sesternicou, mojej mamy, Annou Ištvánovou. Ja som o tomto vzťahu nevedel. Len raz, keď som túto moju tetu navštívil , pri zbieraní informácií do rodostromu, našiel som ich u nej v družnom rozhovore. Bol som z toho trochu zmätený lebo táto moja teta bývala vo vedľajšej dedine, v Topoľnici. No po dvoch rokoch od tohto stretnutia sa s Ankou som naraz dostal správu, že zomrela. Mladá veď ledva dosiahla 60 rokov. Po banálnej operácii kŕčových žíl dostala pľúcnu trombózu a ráno ju na posteli vraj už našli mŕtvu.

O Paľa, jej manžela som sa nijako nezaujímal. Raz s manželkou pozeráme televízne správy na kanáli TV Markíza, kde moderátor ohlásil, že v obci Kajal dohrýzol majiteľa, občana P.H., vlastný pes do takej miery, že na následky útoku psa zomrel. Pravda však bola iná. Paľo padol po infarkte vo svojej kúpeľni vedľa vane. Mal dvoch psov, dobermanov a tým nemal po tejto príhode kto podať žrádlo a tak sa pustili do gazdu. Takto ho našiel po týždni jeho syn dohryzeného vlastnými hladnými psami .

Tak ako sa hovorí : „Z chudoby sa nevylížeš“, aj v tomto prípade platí, ak raz na rodinu sadne nešťastie, z tohto nešťastia sa už nikdy nedostane. Som presvedčený, že nikdy nikto sa už na túto rodinu mojimi okuliarmi nepozrie.

Rodina Juraja Pokorádiho, alias Pokoradského

Pokoradskovci, ako sme ich mi vždy volali, mali dom postavený na Spišiakovom dvore. *Báči* Ďuro boli dvakrát ženatý. Z prvého manželstva mali dcéru Annu. Bola staršia odo mňa skoro o sedemnášť rokov. Vydávala sa veľmi mladá len-len, že dovŕšila osemnásty rok. S druhou manželkou *ňaničkou* Zuzou, ktorú som si už ja pamätal, mali dcéru Zuzanu. Tá zase bola mladšia o dva roky. Aj *báči* Ďuro boli *válalkozov*. Parcelu, na ktorej stál ich dom, mali dosť úzku. K nim ak chcel furman so sedliackym vozom zatiahnuť, musel byť veľmi šikovný. Pozdĺž gangu mali vysadený vinič hroznorodý. Boli jedinou rodinou kde sa jedávalo aj hrozno. Ja som do deviatich rokov svojho veku chuť hrozna nepoznal. Tých pár koreňov čo mali, stačili skonzumovať oni sami. A ich dcéra Zuzka na ulicu hrozno nikdy nedoniesla. Inak Pokoradskovci boli usporiadanou rodinou. Na zabíjačkovú večeru sme sa vzájomne volávali. Bývalo to skoro vždy tesne pred Vianocami. Zuzka sa najviac hrávala s mojím bratom Jánom. Anka, sestra Zuzkina, chodievala nacvičovať divadelné predstavenia . Nacvičovali sme priamo v obývacej izbe, teda v *preňej chiži* . Pamätám sa, že som hral v nejakej rozprávke drevorubača a musel som sa naučiť spievať pieseň, samozrejme v maďarskom jazyku - „Én a fákat vágom, vágom mert ez a rend a világon.“ (Preklad: „Ja stínam stromy, stínam lebo taký je poriadok na svete.“) Nosil som na pleci malú sekerku a chodil som okolo malého pňa, ktorý sme našli u Pokoradských na dvore.

Pokoradskovci sa nepresídlili do Československa. Zuzka sa vydala za nejakého Maďara , ktorý pochádzal z Mezöheďešu – v našom nárečí – z *Medzova*. To manželstvo nebolo veľmi vydarené. Keď som po druhýkrát prišiel na návštevu do rodiska, bola už rozvedená a vydatá za Pitvarošana, Jana Maťušku. Jano bol vyučený čašník. Žili si dosť dobre, ale nakoniec Jano bol operovaný na by pas a onedlho po operácii, o dva roky, zomrel. Zuzka po smrti svojho otca dom na Damjanich ulici predala, presťahovala sa s matkou a manželom do činžiaka. Po matkinej smrti sa opäť rozhodla bývať v rodinnom dome a spolu s manželom kúpili dom na *Epres tére*. Celý svoj produktívny vek Zuzka pracovala vo Výšivkárskom a tkáčskom družstve vo svojej rodnej dedine.

Táto rodina neprežila žiadne otrasy osudu.

Rodina Martina Kuteja

Aj Kutejova parcela bola veľmi úzka, hádam užšia ako Pokoradských. *Báči Marci* Kutejov boli tiež dvakrát ženatý. Druhou manželkou im bola mojej mamina vzdialená sesternica. Vzdialená ako vzdialená – bola to sestrenica v štvrtom rade mojej prastarej mamina bratova dcéra. Na moju mamu sa tvárou i vzrastom *nanička* Zuza dosť podobali. Táto dvojica nemala deti. Na výchovu si vzali vnučku Máriu od *báči Marciho* syna z prvého manželstva. Marka, ako sme ju familiárne volali, bola o pár mesiacov odo mňa staršia. Kamarátka sa najviac so Zuzkou Pokoradských, hoci od nej bola o viac ako dva roky staršia. *Báči Marci*, tak isto aj *báči Ďuro* Pokoradský, boli *válalkozov* a tak sa s nami tieto dievčence veľmi málo hrávali, ved' mi sme boli len želiarove deti. Marka bývala tak na dve dvojaky, sem tam chodila aj k rodičom ale bolo to zriedka. Chodili sme spolu do Kováčikovej školy. Marka sa dosť ťažko učila počty a tak občas som ju na *garárde* učil, lepšie by bolo povedať, učili sme sa spolu. Jej starý otec *báči Marci* tiež holdovali alkoholu. Veľa ráz, keď prišli domov trochu viac pod parou, porozbýjali zo *šteláža* taniere a misky. Navrieskali na *naňičku*. No po vytriezvení vždy sa pomerili a pýtali odpustenie od manželky. Taký čas ak môj otec boli doma prišli k nám na dvor a ponosovali sa otcovi: „*Mišo, sused, vieš ja som ti takí starí vov, keď sa ožeriem narobím škodu takú, že ju misím rok naprávať a ľutujem to čo som urobil a aj moju ženu, ved' je taká dobrá, že si ju ani nežaslúžim*“.

Otec taký čas ťažko hľadal slová útechy, lebo často ani nevedel, čo má povedať a tak radšej to ak sa len dalo, zahovoril a ponúkol susedovi tabatierku z *doháňom* so slovami: „*Aľe báči Marci zapáľme si, druhí raz už to ňeurobíte*.“ Sused prisľúbili, no ostali to vždy iba pri sľuboch. Inak to boli človek odvážny a kde sa dalo tam susedom pomohli. Pokoradský boli väčší sebec.

Po skončení druhej svetovej vojny keď front prešiel cez dedinu, môj otec bol povoláný do domobrany, lebo nebol účastník vo vojne. Bola to akási civilná stráž na letisku. Dostali od ruského vojenského komisariátu pušky a červené pásky na rukáv a takto viacerí chlapi chodili do služby. Ešte pár týždňov sa aj ruskí vojaci ponevierali po dedine. Raz v noci dobre podgurážení vojaci sa dobíjali k nám a hľadali „*moloduju bárišňu*“. Naša mama sa riadne vyplašila a nevedela čo robiť, keď už sa traja vojaci dostali do dvora. Vyskočila cez okno na ulicu a utekala do Pokoradských volať o pomoc. No *báči Ďuro* sa ohradili: „Anka ja sa bojím, nehnevaj sa, skoč do Kutejov.“

Čo ostalo našej mame, iba odbehnúť vedľa a zabúchať na oblok u Kutejov s krikom: „*Báči Marci, poťe mi pomôcť, do nášho domu sa dobíjajú ruskí vojaci a hľadajú vol'áku "moloduju bárišňu"*“.

Báči Marci tak ako boli v dlhých *bielých gatach* vybehli hneď na ulicu a bežali k nám do dvora s veľkým krikom na vojakov: „Što tu chcete jej muž je na aerodrome, merkuje na vaše eropláni“.

Mi, deti už sme sa prebrali zo spánku, Paľko s Ďurkom plakali a mi s Jankom sme čušali, lebo sme sa aj mi báli. Vojaci si pod oknom do dvora voľačo zašomrali a potom dvercami odchádzali na ulicu kde už „úradovali“ nebojácny sused Kutej.

Vojaci sa ani nezastavili a odchádzali smerom ku chudobným chyžiam.

Báči Marci poklepkali mamu po ramene: „No, suseda, Anka moja, už môžeš ísť spokojne spať dozaista sa nevrátia.“

Mama sa vrátila domov no do rána oka nezažmúrila.

Ráno, keď otec skončil službu a vrátil sa domov, vybrali sa s Kutejom na ruskú komandatúru. Nájsť tých vojakov bolo nemožné, nikto sa z nich ku svojmu činu komandantovi nepriznal. *Komandír* mesta pohrozil niekoľkým, ktorých zastihol a pohrozil zastrelením, ak sa to ešte raz zopakuje a celá aféra sa skončila.

Nuž takýto boli sused Kutej nebojácny a ochotný ísť do akéhokoľvek rizika.

Po presídlení sme žili v jednej dedine a *báči* Kutejov si naozaj stúpili do svedomia, viac začali chodiť do kostola, krčmu obchádzali. S otcom boli až do ich smrti dobrí priatelia.

Marka ich vnučka sa na Slovensku vydala za Miška Budu a skoro po svadbe sa odsťahovali do obce Boží Dar, na sever Čiech. Tam sa s ním po troch deňoch rozviedla a vydala sa za jedného Čecha z Benešova. Nikdy sa na Slovensko nevrátila. Teraz býva neďaleko Benešova v obci Jankov u Votíc. S druhým manželom už deti nemala.

Rodina Michala Oravca

Táto rodina mala pozemok pozdĺž železničného násypu. Zo

strany násypu mali také biedne oplotenie, drôtené pletivo bolo do polovice rozpadnuté a zarastené náletovou a koreňovou agátinou a na päte svahu rástla rôzna burina. V záhrade mali viac stromov ako ostatné rodiny a tak pod stromami nemali skoro žiadnu úrodu kultivovaných druhov zeleniny. Ak sa dobre pamätám, mali v celej záhrade d'atelinu.

Nanička boli taká maličká, že keď sa zamiešali medzi deti nikto by si nebol všimol, že je to dospelá osoba. *Báči* Mišo boli málo doma, väčšinou chodili po robotách. Ani jeden z nich do

susedov nechodili. Na zabíjačky ich nikto nevolal. Jednoducho žili tak povediac pre seba. Mali dvoch synov, Michala a Janka. Michal bol o osem rokov starší odo mňa a tak už do detských hier nepatril, aj on ako jeho otec chodieval po robotách. Janko bol tiež starší odo mňa a okrem toho mal kamaráta z *majlátskej* ulice, Paľa Bočkaiho. Paľa som občas navštevoval, lebo naše záhrady boli spojené, rozhranie medzi nimi nebolo oplotené, vážnejší kamarátsky vzťah sa medzi nami nevytvoril.

Pamätám si len to, že oni dvaja sa väčšinou hrávali na Tarzánov. Štverali sa po stromoch a snažili sa po konároch prejsť z jedného stromu na druhý. Niekedy sa zase teperili na stohy z *kukuríča* – stohy zo snopov z kukuričných stebiel .

Tento Tarzán a jeho skutky ich oslovili preto, lebo v tom čase vychádzal obrázkový týždenník, v ktorom sa o Tarzánovi písali články o jeho neobyčajných skutkoch . Nadpis tejto poviedky znel v maďarčine : „Tarzán fiu a rettenetes“.(Hrozný chlapec, Tarzán)

Oravcovci sa na Slovensko nepresídlili. Báči Mišo v roku 1960- tam zomreli. *Nanička* sa dožili vyššieho veku . Ešte v roku 1963 som sa s nimi stretol na pláci – pondelkovom trhu. Ich syn Michal sa stal predsedom roľníckeho družstva „Viharsarok“ (Búrkový roh). Janko odišiel na *Čabu* (Békés Csaba) na roboty a tam sa aj oženil. V roku 1963 som sa od manželkinho bratranca, Michala Lehockého, dozvedel, že Jankovi sa nepodarilo manželstvo, že sa raz na poľovačke zastrelil. V dedine kolovali aj iné chýry, že vraj ho niekto zastrelil. Aká je však pravda, to som sa do dnešného dňa nedozvedel. V rodičovskom dome Oravcovcov býva teraz Jankov syn, ale už je z neho hotový Maďar. Po slovensky nevie ani holú vetu povedať a je tak trochu nevlúdny. Okolo roku 2000, keď som bol v rodisku, chcel som sa s ním porozprávať, no do reči mu nebolo, a tak som tento pokus vzdal. Michal, keď som sa s ním stretol v roku 2005 na námestí a dal som sa s ním do reči samozrejme, že som sa mu predstavil, ale on vyhlásil, že sa na Hroncove deti nepamätá. Nuž, aj takto sa môže skončiť stretnutie susedovcov.

Druhú stranu ulice popíšem od železničnej trate späť k jej začiatku, teda k Pósa Lajos ulici.

Rodina Juraja Bogára

Pozemok Bogárovcov sa tiež tiahol pozdĺž železničného násypu a bol tak isto ako Oravcov oplotený erárnym plotom. Keď stavali železničnú trať, vtedy toto oplotenie, ako by sme dnes

povedali , financoval štát ako vyvolanú investíciu. No kvalita oplotená bola veľmi nízka a tak aj tento plot bol viac obrastený náletovým agátom ako plotom.

V druhej svetovej vojne bombardovanie ulice ruskými ratami zanechalo riadnu stopu na Bogárovom dome. Celá bočná stena dostala zásah a zrútila sa do našej záhrady. Našťastie z domácich nebol nikto ako zázrakom zranený. Plaču bolo však dostatok so strany susedy Bogárky. Pri tom nešťastí im aspoň komora ostala celá takže sa mali kde utiahnuť kým im otec pomohol vybiť časť zrúteného múra. Susedovci mali šťastie lebo otec bol *vibjár* hlinených domov. So svojím bratrancom Pavlom Moravským mali vytvorenú skupinu „*stavbárov*.“

Bogárovci mali dve deti *Ďurka* a *Erku*. Obidvaja boli starší odo mňa a už keď som ja začal vnímať svet, boli neustále mimo domu . *Ďurko* si zarábala na chleba ako *bíreš*, *Erka* ako slúžka na *sálaši* u gazdov. *Báči Ďuro* boli tiež neustále niekde preč z domu. Najčastejšie ako ich syn slúžili u gazdov ako *bíreš*. *Nanička Era* boli skoro vždy vo dvore a starali sa o jednu *sviňku*, ktorú vychovali na *zabíjačku* a pár *sliepočiek*. Mali aj *kozičku* na mlieko, ktorú zase chodievali na *Kiškomlôš* (obecný pasienok)pásť. Do susedov chodili málo. Ani k nám neprišli ako bol rok dlhý, hoci sme mali záhrady obrátené k sebe a spoločným plotom rozdelené. Rozprávali sa s mojou mamou iba vtedy, keď oberali *višne* z *konárov* nášho stromu, ktoré viseli do ich záhrady. Takáto dohoda platila aj u iných susedov. Čo vytváralo tiež do susedovej záhrady z toho úrodu bral on. Táto rodina, tak ako *Karasova*, žila svoj malý, súkromný nikým nedotknuteľný svet, o ktorom sa nikdy nikto nič nedozvedel. V roku 2000 keď som navštívil rodisko, žila v Bogárovom dome iba vdova po *Ďurkovi Bogárovi*, ostatní už boli na pravde božej. Trochu som sa s ňou porozprával aj o *Jankovi Oravcovi*, teda jej susedovi , no pochvalne sa o ňom nevyjadřila. Ona patrila ešte k tým, ktorí naše *komlôšske nárečie* ovládali. V tom roku už na našej ulici po slovensky rozprávali len tri osoby, ona, *Anka Paulíková* a *Anka*, sestra *Paľka L'anču*. Keď som si túto skutočnosť uvedomil bolo mi smutno. Rozlúčil som sa s touto vdovou, ktorej *krstné meno* neviem a vracal som sa popri našom bývalom dome smerom ku *Pósa Lajos* ulici. Prižmúril som si oči a snažil som sa predstaviť si ako deti *štebocú* v slovenskom jazyku pri každodennej hre, ako si susedy na *priedomí* rozprávajú príhody o množstve problémov, ktoré mali pri práci okolo domu a domácnosti. Boli to nezabudnuteľné spomienky s trúchlivým koncom. Nerád by som ich na tejto ulici ešte raz prežíval.

Rodina Michal Hronca

Vážený čitateľ, teraz sa pokúsim napísať niečo o našej rodine. Nie je to jednoduché, veď ľahšie sa píše o cudzom ako o vlastnom hniezde.

Náš dom bol postavený na pozemku, podľa kúpno -predajnej zmluvy na cca dnešných 4 ároch. Dom mal len chyžu, pitvor a komoru. Za komorou otec postavil maštal'- *konicu* s pultovou strechou. Len takú malú, aby sa do nej mohli ustajniť kozy a neskoršie jedna kravička s teliatkom. Dvor sme mali oplotený drevenými *šránkami* aby sa sliepky, kačice a husi do záhrady dostali len vtedy, keď bola úroda pozbieraná. Bývalo to až v októbri, keď otec časť záhrady rýľoval a hydina mu robila užitočnú robotu lebo sa v kopanisku prehrabávala, hľadala chrobač a iné pandravy.

Pri prechode frontu počas druhej svetovej vojny sa u nás skrývali aj stará mama – otcova mama a jej dcéra s mužom a deťmi, Pitvarošania. Dostali sa k nám tak, že pri deportácii Pitvarošanov na Nagyszénás v jednu noc z transportu ušli a uchýlili sa u nás. Nevedeli sme v tom čase na ako dlho. Na začiatku ulice mali vojaci umiestnené delo. Keď strýc počul hukot lietadiel zostal stáť vo dverách do pitvora a otec sa ponáhlal pod orech kde sme boli už všetci ukrytí v jednoduchom bunkri.

Strýc zavolať na otca: *“Mišo ňeufekaj! Budú si hútať pilóti, že si vojak. Skovaj sa pod strom. Ja bud'em stáť tu vo dverách, tie ak bomba zasiahne dom, sa nezrútia.“*

Strýc to nestačil ani dopovedať a už si aj chytal zakrvavenú tvár a utekal aj on do bunkra. Všetky ženy od starej mamy po tetu začali vrešať. *„Pišta, pre boha, čo ti je? „* Prvá sa ozvala jeho manželka.

Druhá bola moja mama: *„Pišta, Pišta akože teraz pôďeme pre doktora?“*

Stará mama začala božekať: *Bože, Bože môj, čo len bude s nami, ušli sme Nemcom a teraz sme padli do rúk Rusom.“*

Otec sa po ohlušujúcej rane postavil a ostal ako zamrznutý soľný stĺp a vykrikoval: *„Pozrite Bogárov dom je v našej záhrade.“* Hneď sa obrátil na švagra: *„Ukáž Pišta, čo sa Ti stálo?“*

Strýc si vytrvale držal zakrvavené čelo. Mi deti sme sa tiež rozplakali a utiahli hlbšie do bunkra. Ten plač bol dosť nepríjemný, lebo nás bolo sedem. Našťastie vybuchovanie leteckých granátov utíchlo. Otec všetkých zahnal do bunkra a pobral sa so strýcom do domu nájsť nejakú čistú handru s ktorou by obviazal čelo švagra. Zranenie nebolo až tak vážne, aby bolo treba vyhľadať lekára. No strýcovi malý kus šrapnela ostal uprostred čela zapichnutý v kosti až do presídlenia sa na Slovensko. Tu sa s tým železkom prihlásil k lekárovi a ten ho toho trápenia zbavil.

Boli sme šesťčlenná rodina. Prvé dieťa rodičom ako jednoročné zomrelo. Bolo to dievča a pokrstili ju na Annu. Po nej som sa narodil ja Michal, dva roky po mne sa narodil brat Ján, štyri roky po Jánovi prichádza na svet opäť chlapec, Pavol a za ním o dva roky ďalší chlapec, Juraj. Naša rodina žila, aj keď najpočetnejšia na našej ulici, tichým usporiadaným životom. Náš otec

sa narodil do rodiny *válalkozova*, (podnikateľa) no otec mu zomrel, keď mal 8 rokov. Po jeho smrti stará mama vyplatila dlžoby starého otca, ktoré boli také veľké, že sa obaja ocitli medzi želiarmi. Naša mama bola dcérou želiara. Takže sa k vôli majetku nemuseli vadiť, obaja boli chudobní. Na zabíjačkovú večeru sme pozývali Paulíkovcov, Pokoradskovcov a Kutejovcov. Otec neholdoval alkoholu len *doháňu*, bol tuhý fajčiar. Ten bol preňho úplnou drogou, keď nemal *doháň* bolo v dome zle nedobre. No aj vtedy sa vynašiel a usušil si orechové listy a z nich si šúľal cigarety. Bol to ukrutný smrad v izbe, keď si zapálil. Mama ho za to často karhala a odvolávala sa na to, či si neuvedomuje ako škodí deťom. Otec sa postupne odnaučil fajčiť v izbe, vždy si išiel po fajčiť na dvor alebo pri treskúcej zime fajčieval v pitvore. Bol mimoriadne citlivý, nikdy na nás ruku nepoložil, nevychovával nás bitkou. To mama bola častejšie tá, ktorá nás občas s varechou vyplácala, alebo vylepila zaucho.

So žiadnymi susedovcami sme nemali konflikt. Iba raz sa stratil Paľkovi Lančovi *karikáš* a jeho mama si myslela, že ho ukradol brat, Janko. Títo dvaja boli dosť veľkí kamaráti, spolu chodili aj do *úvody*, preto padlo podozrenie na brata. Doma z toho bol riadny poprask, no *karikáš* sa nenašiel a brat tvrdošijne opakoval, že on ho Paľkovi nezobral. Po tejto nepríjemnej epizóde sa mama s Paľkovou mamou natoľko rozkmotrili, že sa už potom nerozprávali do smrti. Zato otec sa s Paľkovým otcom naďalej kamarátil.

Po presídlení sa rodiny v roku 1947 do Československa naša rodina sa rozrástla o mamou vytúženú dcéru, ktorá dostala pri krste meno Anna a o syna Milana. Sestra Anna bola odo mňa o 15 rokov mladšia, brat Milan o 18 rokov.

Keď sa Anka narodila ja už som bol murárskym učňom v Bratislave. Nastúpil som do n. p. Montostav so sídlom na ulici Blahova 33a. A keď sa Milan narodil, ja už som študoval Stavebnú priemyslovku na Morave v Prostějove. Po prvom učňovskom roku som dostal vysvedčenie, na ktorom zo všetkých predmetov som mal samé jednotky. Môj kamarát F. Martinkovič ma spolu s riaditeľom učilišťa presvedčili aby som sa dal na štúdium. Prijímacie skúšky som urobil a tak som sa dal na štúdium stavbárčiny. Počas štúdia som bol operovaný na meniskus pravej nohy. No vojenčinu som aj tak musel zvládnuť, aj keď som sa predsa len chcel z nej vymotať. Z vojenskej služby som nastúpil do n. p. Pozemné stavby Bratislava. Vtom čase sa na školách študenti rozdeľovali do podnikov pomocou „Umiesteniek“ – bol to vlastne príkazový spôsob nástupu do zamestnania podľa potreby a plánovania cestou štátnych inštitúcií. Prešiel som funkciami - asistent, stavbyvedúci, hlavný stavbyvedúci. V roku 1960 som sa oženil, za manželku som si vzal rodáčku M. Karkušovú. Prvé dieťa Danku sa nám narodila s rúžštepom hornej pery. Toto bola prvá nepríjemná rana v rodine. Vysokú školu technickú, Stavebnú fakultu, som začal študovať diaľkovou formou. Štúdium som ukončil v roku 1966. Medzitým sa nám narodila druhá dcéra Eva. Z funkcie hlavného stavbyvedúceho som bol menovaný do funkcie riaditeľa Závodu č. 1. Nástupom dcéry Danky do materskej školy

sa u nej prejavila choroba do tej doby pre nás neznáma - selektívny mutizmus. Druhá rana v rodine. Po skončení základnej školy nastúpila na priemyselnú školu za reprodukčnú grafičku v n. p. Polygrafické závody Bratislava.

Už v prvom ročníku sa jej choroba zvrhla na schizofréniu. Museli sme ju preradiť na Odborné učilište polygrafické za knihárku. No ani tu neobstála, začala sa na túto chorobu liečiť.

Od tej doby sa z nej nedostala. Bolo ju potrebné umiestniť do ústavu, kde je až do dnešných dní. Toto bola tretia a najväčšia rana pre rodinu.

Dcéra Eva vyštudovala Stavebnú priemyslovku v Bratislave a po nej Vysokú školu technickú, Stavebnú fakultu, smer Dopravné stavby.

Brat Ján odišiel po skončení základnej školy do učilišťa na remeslo sústružnícke do Dubnice nad Váhom. Po vyučení chvíľu pracoval v Dubnici. Dubnica bola pre neho dosť ďaleko vzhľadom na cestovanie preto sa nechal preradiť do závodu Strojstav v Bernolákove. Keď dosiahol vojenského veku narukoval do Brna k Delostreleckému útvaru. Tam aj povinnú základnú vojenskú službu skončil.

Roku 1960 sme sa s bratom Jánom oženili. Brat si vzal za manželku Agnešu Porožňákovú. Agneša bola ľavoboček MUDr. Štefana Budu, prvého lekára z občanov našej rodnej obce. Chvíľu po svadbe bývali u rodičov v obci Kajal. Po roku sa brat presťahoval do Bernolákova do robotníckej ubytovne. Tu sa im narodili dve deti, Janko a Janka. O rok nato brat získal družstevný byt v Bernolákove, kde sa im narodil syn Ľuboš. V roku 1968 bola Agneša opäť v druhom stave. Začiatkom septembra si kupovali na úver obývačku. V Bratislave v Štátnej sporiteľni si ju vybavovali, ja som bol ručiteľom.

Po návrate domov sa brat vybral k susedovi s fľaškou vodky aby zapili kúpu. Domov prišiel dosť podgurážený. Agneša a deti už spali. Brat tiež tuho zaspal. Agneša v tú noc, o koľkej to nik nevie, porodila dieťa, kto vie prečo ho odniesla do pivnice domu, kde chlapec - novorodenec zomrel. Po ňom však prišlo aj jeho dvojča o tom ona asi nevedela. Po jeho príchode na svet si už asi v slabosti nevedela poradiť, brata spiaceho zrejme nevedela zobudiť a tak bez pomoci vykrvácala a zomrela. Brat sa zobudil k mŕtvej manželke. Chlapec však žil. Okamžite si zavolať na pomoc susedu a tá ihneď volala sanitku a lekár po obhliadke zavolať policajtov. Začala sa rodinná dráma. Brata zobrali ihneď na políciu a nebohú Agnešu do nemocnice aj chlapcom. Celý týždeň počas ktorého brata vypočúvali za mŕtveho chlapca, ktorého našli v pivnici, celá najbližšia rodina bola na nohách. Moji rodičia zobrali Janka, Janku a Ľuboša k sebe a Agnešina mama a jej starí rodičia vybavovali pohreb. Okrem toho som aj ja hľadal vysvetlenie na policajnom zbore čo sa vlastne odohralo v tú noc, ako dlho bude brat

vo vyšetrovacej väzbe. Po pohrebe bol brat prepustený a začal sa riešiť problém štvrtej rany rodiny.

Spolu s matkou bol pochovaný aj usmrtený syn, ktorému dal brat meno Rastislav. Druhý dostal meno Braňo a bol daný do dojčenského ústavu v Bratislave. Sem ho chodili brat s deťmi raz mesačne navštevovať. Brat aby mal voľnejšie ruky na starostlivosť o deti, odišiel zo Strojstavu a zamestnal sa ako školník v Poľnohospodárskom učilišti, ktoré bolo neďaleko jeho bytovky.

Do dojčenského ústavu chodili často bezdetní manželia ako aj iní občania s cieľom pomáhať tam umiestneným deťom a sirotám. Na Braňu sa upla Ľubiena Poláková, dcéra farára Metodistickej evanjelickej cirkvi. Začala si chlapca nosiť aj domov. Keď to brat zistil bol veľmi nahnevaný. No postupne začal chodiť aj on s deťmi do rodiny pána farára. Vznikla s toho vzájomná náklonnosť medzi Ľubienou a bratom. Záver bol, že sa títo dvaja vzali v roku 1975. Brat prešiel znova pracovať do Strojstavu, kde mal väčší zárobok ako v učilišti.

V roku 1976 sa im narodila dcéra Vierka.

Bratov syn Janko sa stal letcom, aktívnym vojakom. Janka sa vyučila v Modranskom učilišti za keramikárku. Ľuboš sa stal sústružníkom, šiel po otcových šľapajach a pracoval v Seneckom Montostave. Braňo sa vyučil za slaboprúdara v Železničiarском učilišti. Vierka vyštudoval Vysokú školu Mateja Bela v Banskej Bystrici a získala titul Mgr. Okrem Vierky a Ľuboša všetky ostatné deti založili svoje rodiny. Brat sa pobral na večný odpočinok ako 71 ročný v roku 2009.

Brat Paľko po skončení Gymnázia v Galante začal študovať na Umelecko-priemyselnej škole v Bratislave. Žiaľ túto nedokončil lebo pri maturite neurobil skúšku z Dejín umenia. Z vojenskej základnej služby sa na opravnú maturitnú skúšku nedostavil. No ako kameňo-sochár po návrate z vojny pracoval u viacerých sochárov na viacerých historických objektoch výhradne na sochárčine. Medzi iným na : Zvolenskom zámku, na zámku v Haliči, Klariskom kostole v Bratislave, opravoval interiér na Dóme svätého Martina. Na Kapucínskej ulici, dnes je tam sídlo Mestského múzea, do ulice trčia ním vysekané z monolitického kameňa lemovky okien.

Ostal slobodný. V roku 1981 sa bez stopy stratil v čase keď pracoval na obnove kaštieľa v Čuňove. Dodnes neviem čo sa s ním vlastne stalo. O desať rokov som ho na súde v Galante vyhlásil za mŕtveho. Ďalšia rana v rodine, ktorú sme veľmi ťažko niesli a hlavne obaja rodičia. V rodine zostala po ňom len spomienka a päť obrazov. Tri sú u mňa a dva sú u sestry Anny jeden je u Vierky.

Juraj, ďalší náš brat narodený v roku 1944 sa stal aktívnym vojakom. Ako 11 ročný nastúpil do Vojenského gymnázia v Moravskej Třebovej, ktoré úspešne ukončil. Potom dokončil aj

Ženijné technické učilište s vysokoškolským titulom Ing. Prešiel mnohými vojenskými útvarmi v ČSR. Nakoniec sa oženil v Čechách a vzal si za manželku Jarmilu Vadlejchovú z mestečka Sušice. Na dlhšiu dobu sa stal náčelníkom štábu Vojenského útvaru v Písku. Mal tri deti. Jurka, Jarmilku a Janku. Vraj preto sa všetky začínali na písmeno „J“ aby mali rovnaké monogramy v celej rodine.

V roku 1989 16 dní po otcovej smrti zomrel náhle na srdcový infarkt, opustil svoje ešte nepĺnoleté deti a nás, ktorí sme to ťažko niesli, hlavne naša matka. Bola to ďalšia nepríjemná rana v rodine.

Dnes má jeho syn Juraj už druhú manželku a je vyučený za zámočníka. Jeho dcéra Jarmilka je šťastne vydatá za Jozefa Vilíma a darí sa jej dobre v podnikaní. Janka dlho blúdila svetom od óperky v Anglicku, cez takú istú robotu vo Washingtone až po cestovnú kanceláriu v Prahe. Odtiaľ odišla znova do Anglicka kde sa vydala za Slováka, ktorý tam pracoval. Takže domov sa vrátila už s dvoma peknými chlapcami, ktorí inklinujú k futbalu. Teraz pracuje so svojou matkou ako krajčírka, lebo tomuto remeslu sa vyučila.

Sestra Anna sa vyučila za servírku. Po skončení učilišťa sa vydala celkom mladá, nemala ešte ani 20 rokov. Vzala si za manžela chlapca z maďarskej rodiny, Františka Csemeza. Moja mama to veľmi ťažko niesla. Vyhlásila: „Utekali sme pred Maďarmi v roku 1947 a teraz mám Maďara v rodine.“ Švagor František bol vyučený elektromontér. Po roku sa im podarilo získať družstevný byt v Šale. Sestra má tri deti. Annu, Petra a Františka. Neterka Anka vyštudovala Potravinársku priemyslovku a šťastne sa vydala. Obaja chlapci sa vyučili v n. p. Duslo Šala za operátorov výroby. Po revolúcii sa obaja chlapci dali na podnikanie. Peter založil firmu na výrobu kajakov. Táto činnosť sa mu nepodarila, o výrobky bol malý záujem, takže sa dal spolu s bratom Františkom na montáž a predaj svetidiel do priemyslových hál. Teraz, keď tieto riadky píšem, sa im celkom darí. Sestra má z vnúčeniec radosť. Ankina dcéra študuje na univerzite Mateja Bela v Banskej bystrici zahraničné vzťahy a vnuk Vladko je na Technickej univerzite – strojníckej v Bratislave. Ostatné vnúčenice sú ešte na základných školách.

Brat Milan vyštudoval Vojenskú vysokú školu leteckú v Košiciach a stal sa strojným inžinierom. Pôvodne chcel byť letcom no jeho oči mu pri previerkach neposlúžili a tak sa stal ako on hovorí „drakárom“, konštruktérom lietadiel. Najprv však prešiel niekoľkými leteckými útvarmi ako aktívny vojak. V Brne si našiel manželku a oženil sa. Za manželku si vzal Evu Rumlerovú zo Šlapaníc u Brna. Švagrina Eva je vyštudovaná priemyslováčka v potravinárstve ako chemická laborantka a špecialistka na mliečna výroby. Brat bol potom preložený do Přerova a odtiaľ do Karlových Varov a nakoniec leteckú kariéru ukončil v Plzni. Po Nežnej revolúcii vstúpil do služieb zvláštneho určenia na Ministerstve národnej obrany. Dva roky bol

vojenským pridelencom na veľvyslanectve vo Viedni. Po návrate z Viedne odišiel z aktívnej vojenskej služby a zamestnal sa v civilnom sektore.

Má dve deti, Michala a Gabiku. Synovec Michal vyštudoval Univerzitu so zameraním na IT technológiu a na štipendium odišiel do Fínska k firme Nokia a domov sa už nehodlá vrátiť. Tak mi toto svoje rozhodnutie nedávno interpretoval slovami: „*Strejdo já se už domů nevrátim.*“ Michal sa nechce oženiť.

Neter Gabina vyštudovala tiež Univerzitu - odbor psychológia a vo svojom odbore aj pracuje. Gabina si vzala za manžela Juraja Nečasa s ktorým má tri deti, z toho po druhý raz sa im narodili dvojčičky.

Brat si postavil k šesťdesiatinám rodinný dom neďaleko Brna v obci Česká, kde teraz z času na čas opatruje svoje vnúčence, keď chytia nejakú chorobu, pre ktorú nemôžu ísť do škôlky.

Toto je obraz rodiny „najbohatšej“ na deti z Damjanich ulice.

Rodina Štefana Paulíka

Štefan Paulík bol cirkevný zamestnanec. Bol zvonárom v kostole evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Paulíkovci mali tri deti. Keď som ja vyrastal, už s rodičmi bývala len ich dcéra Anna. Boli to dobrí susedia. Stará *mamovka* Paulíkova si veľmi obľúbili môjho brata Janka. Keď mohol, vždy sa k nim pretiahol otvorom, ktorý si dedinčania robili na vypúšťanie sliepok na ulicu. Bola to diera cca 35/35 cm. Janko bol chudý, takže sa cez ňu ľahko a bez problémov pretiahol. Keď bol nachladnutý, vždy mu trčal soplík z nosa. *Mamovka* Paulíkova mu vždy nalepili na tento cencúľ slepačie pierko, ktoré náhodou našli na dvore. Janko sa vtedy veľmi nahneval a tak ako prišiel aj od nich utiekol.

Počas druhej svetovej vojny našu ulicu malými mínami bombardovali ruské raty. Na dom Spišiakov zhodili mínu priamo na strechu a tá sa rozletela na márne kusy. *Báči Marci* Kutejov s *báči Pištom* stáli pred vrátami poľa Paulíkov práve v tom čase, keď tá spíška mín padala na ulicu. Obaja sa hodili na zem no *báči Pištu* aj tak jeden s šrapnelov trafil do boku. Dlho sa liečili, povrávalo sa, že to ani neprežijú. No prežili.

Jeden ich syn, Štefan sa najviac pohyboval po salašoch v službách, skoro nikdy sme ho doma nevideli. Od Anky bol o veľa rokov starší, hádam aj 15 či 16 rokov. Pre úplnosť musím uviesť aj vzťah medzi mnou a Ankou. Keď sme sa my s rodičmi nasťahovali do kúpeného domu a stali sme sa susedovcami, Anka mala už 10 rokov. V prvých rokoch, keď rodičia ešte

splácali dlh za dom, bola moja opatrovatel'ka – *pesra*. Tohto jej brata som videl naposledy, keď ho ako starca opatrovala. Deti nemal.

Druhý brat Juraj bol tiež od nej oveľa starší. Tiež bol bezdetný. Celý svoj život robil hrobára na Novom cintoríne, ktorý ležal vedľa Orošházskej cesty.

Tam aj so svojou manželkou býval . Dalo by sa povedať , že v márnici, uprostred cintorína. Vždy som si myslel či sa im v noci nesníva o zomretých. Naposledy som sa s ním stretol keď sme pochovávali strýca mojej manželky, Juraja Lehockého.

Anka sa vydala už v pokročilom veku na dievča. Čakala na svojho ženícha, ktorý bol vojakom v druhej svetovej vojne a z ruského zajatia sa dostal domov až v roku 1950. Hneď keď sa vrátil, stal sa školníkom v Štátnej ľudovej škole kde sa vyučovala aj slovenčina ako cudzí jazyk. Mali spolu tri deti. Juditu, Zuzanu a Evu. Judita sa nedožila vysokého veku. Zomrela iba 30 ročná. Vydala sa za Maďara a žila v Gyule kde pracovala ako zdravotná sestra. O jej rodine neviem nič. Zuzana sa vydala za Komlóšana, teda za Slováka, Martina Moťovského a bývala na Medzovskej ulici. Pracovala ako predavačka. Po každý raz sa hrdo hlásila k nám keď sme sa v rodisku s bratom objavili. Veľkosť jej rodiny mi nie je známa. Nikdy som sa jej na to nespýtal, keď sme sa stretli.

Eva, bývala v našom dome, ktorý nebol obsadený pri výmene obyvateľstva žiadnym vysťahovalcom. Najprv ho obec pridelia jednému Komlóšanovi, tuším Moravsky sa volal. Bol to slobodný muž. Po jeho smrti ho Anka s mužom kúpili pre túto dcéru. Eva sa vydala za presídlenca Maďara. Mama ju nenaučila po slovensky. Po každý raz, keď som Anku navštívil, čudoval som sa prečo ju nenaučila materinský jazyk. Pár slov alebo jednoduchú konverzáciu pochopila, ale po slovensky na mňa nikdy neprehovorila. Náš dom prerobili. Z komory si urobili kúpeľňu a práčovňu. Maštal' zbúrali. Oplotenie záhrady tiež rozobrali a po celej ploche mali vysiatu trávu. Z pôvodných stromov, ktoré môj otec vysadil nezostal žiadny iba moruša červená kraľovala na svojom mieste pred bývalou maštal'ou. Táto dvojica v časoch keď som ja Anku navštevoval ešte deti nemala.

Rodina Jána Hovorku

Hovorkovci boli veľmi izolovanou rodinou od okolia a susedov. K susedom zriedka chodili. Otec i syn boli remeselníci a tak bolo pod ich úroveň aby sa priateľskejšie správali k susedom želiarom a poľnohospodárskym robotníkom, břešom. Mali jedného syna. *Báči Jano ml.* ako som už spomenul, tiež po otcovi krajčír – remeselník. Za manželku si vzali dievčinu z Budapešti, Esteru. Jej dedinský život nebol po vôli. Ona naozaj medzi susedov nikdy

neprišla. Žila ako princezná v zakliatom zámku. Ich syn, Janko náš rovesník, bol tiež tak vychovávaný aby sa nás stránil, i keď by sa bol rád s nami po ulici preháňal za handrovou loptou. Nebolo mu to umožnené. Vždy ho matka zahнала s plačom do dvora.

Dom, dvor a záhradu si udržiavali v poriadku. *Báči Jano st.* od jari do jesene, od rána do večera v čase i nečase, keď nemali robotu hľadali a vytrhli každú *burinku* v záhrade. Hlavne počas vojny mali málo roboty. Ľudia na nové obleky nemali peniaze.

Vojna túto rodinu na našej ulici najkrutejšie zasiahla. Mladý *báči Jano* boli povolaný do armády. Boli tretí z našej ulice. Žiaľ jediný, ktorý sa z vojny domov navrátili. Ich rodičia to ťažko znášali a uzatvorili sa pred ľuďmi ešte viac. Nevesta, keď dostala oznámenie, že jej manžel na fronte pri Done padol, sa okamžite so synom odsťahovala do Pešti a mi sme nášho rovesníka, Janka Hovorkovho už nikdy viac nevideli.

Rodičia od veľkého žiaľu za synom a odchodom nevesty s vnukom, dva roky po skončení vojny odišli na večný odpočinok. Nevesta dom predala Pitvarošanovi Maťuškovi.

Až teraz, v mojom pokročilom veku, si uvedomujem ako neprijemne zasahuje do života ľudí, čo sa medziľudských vzťahov týka, sociálna nerovnosť a z toho vyplývajúca odtrhnutosť od ľudskosti.

Rodina Jána Šajbena

Podľa historických dokumentov na tejto ulici žili dve rodiny o ktorých sa píše, že na Dolnú zem prišli ako utečenci z roku 1756 od grófa, Ladislava Csákiho alebo jeho brata Pavla Csákiho, Očovej. Medzi 6 poddanských utečeneckých rodín patrili Hroncovci a Šajbenovci. Náhoda zviadla potomkov týchto dvoch rodov do jednej ulice až po 178 rokoch.

Ani túto rodinu druhá svetová vojna neobišla bez útrap. Jedna z malých leteckých mín aj im zvalila fasádny múr domu. Oprava u nich bola, vzhľadom na ich lepšie sociálne postavenie, veľmi krátka. Aj poškodený nábytok *v prenej chiži* dosť skoro nakúpili nový.

Šajbenovci mali päť detí. Syn Ján, Juraj a Erka – Alžbeta boli odo mňa oveľa starší. Ján s Jurajom žili po celý rok na *salaši*. Zriedka ich bolo vídať doma. Najviac iba vtedy keď zo *sálaša* dovezli pokrm pre dobytok, ktorý mali ustajnený v dedinskom dome. Šajbenovci boli gazdovská rodina. Alžbeta bola vydatá za Juraja Domanovského a bývala s rodičmi. Ich dcéra, tiež Erka, bola mladšia ako mi ostatní a tak ju medzi nás veľmi nepúšťali. Ondrej bol o tri roky starší ako ja no bol postihnutý miernou demenciou. Do školy nechodil. Viac ho rodina využívala na práce okolo domácich zvierat. No občas sme sa predsa len do ich dvora dostali a vtedy sme sa s Ondrejom trochu pohrali. Hlavne sme ho ako dementného tak trochu

z detskej roztopašnosti a nevedomelosti pri hre zneužívali. Keď jeho mama zbadali, že sme prekročili únosnú mieru, vyhnali nás a Ondrejovi naložili nejakú prácu.

Marka bola dlho slobodná. Vydávala sa až tu na Slovensku. Bol som jej na svadbe. Povolali aj Borsúkovcov a tak sme s Jankom išli do Mostovej na svadbu na bicykloch. Marka sa po smrti rodičov presťahovala do Bratislavy a bývala v Prievoze. Ondreja si vzala k sebe na doopatrovanie. Nestretávali sme sa, hoci Marka bola zamestnaná ako upratovačka v Slovenskej štátnej sporiteľni, kde pracovala aj moja manželka. Jej rodičia aj obaja bratia dožili svoj život v Mostovej.

O osude Erky Domanovskej som sa ku dnešnému dňu, keď tieto pamäti píšem, nič nedozvedel. Iba to viem, že žila v Mostovej.

Rodina Jána Garana

Mne sa táto rodina javila nie ako chudobná ale najchudobnejšia akú som v živote okrem bezdomovcov videl a poznal. Nech mi sused a jeho následníčka odpustí túto konštatáciu, či toto tvrdenie. Takto som ich vnímal ako 10-12 ročný chlapec.

Pozemok mali taký istý ako ostatní susedia. Nepresiahol dva a pol ára. Len domček bol zapustený až v jeho polovici a nemal väčší rozmer ako 4/5 m. Nikdy som v ňom nebol. Nie preto žeby som nebol zvedavý, ale preto, že táto rodina žila tiež iba pre seba a svoje problémy. Ako sa stalo ako nie, ale títo dvaja starci žili so svojou vnučkou Jutkou – Juditou na svojom kráľovstve bez kontaktov s okolím. Aj Judita chodila medzi nás takpovediac hádam raz do roka. Kto bola jej mama a kde sa zdržovala, alebo žila, dodnes som sa nedozvedel.

Na pravej strane dvora mali postavený malý chlievik pre ošípanú a koterec pre sliepočky, ktoré vždy pobehovali i nich po celom dvore. *Báči Jano* chodievali za břeša po *sálašoch*, okrem toho mali aj kúsok svojej zeme. Každý rok si požičiavali furmanskú robotu od Šajbenov ne presun úrody na svoj malinký dvor.

Judita bola veľmi pekné dievča. Starí rodičia ju držali vždy čisto oblečenú a jej vždy sliediace modré očká a blond vlasy ju stavali do polohy, pred nami chlapcami, záhadnej bytosti. Nevolať sme ju medzi nás, dodnes si to neviem vysvetliť prečo.

Garanovci sa nepresídlili pri výmene obyvateľstva na Slovensko. Pri žiadnej návšteve rodiska som sa na ich osud a osud *Jutky* nikdy nikoho neopýtal.

Čudné!?

Rodina Mateja Molnára

Toto priezvisko – Molnár – sa vždy u všetkých historikov tak trochu tajuplne spomína ako rodiny prvých obyvateľov osady Komlóš, po Tatársko-tureckej invázii. Každý autor monografie obce iba neisto uvádza, že pred znovu osídlením osady bolo krstene dievča, Alžbeta z rodiny Molnárovcov v Békésskej Čabe. Ako aj to, že prvý hrob na Starom cintoríne bol práve hrob Alžbety Molnárovej.

Zhodou okolností naozaj zapadajú títo Molnárovci do histórie aj tým, že ich dcéra bola Alžbeta a jej dcéra, moja rovesníčka, bola tiež Alžbeta. Toto priezvisko je maďarské a v preklade znamená – Mlynár.

Molnárovci neboli ani bohatí, ani chudobní, patrili skôr k maloroľníckej rodine. Matej Molnár s manželkou boli starší a prakticky už nepracovali. Dcéra Alžbeta ich opatrovala. Mali aj sálaš, na ňom držali *taňáša*, *Taňáš* bol buď na kratší čas alebo aj na celý rok zjednaný bíreš, ktorému celé osadenstvo pracujúce na *sálaši* podliehalo pod velenie, teda bol to zástupca gazdu. Táto rodina sa viac stretávala s Moravskovcami, bývajúcimi naproti a Rosovcami, ktorý bývali za ich *chižou*. Erka, ich vnučka sa vždy snami hrávala. Dá sa povedať, že medzi deti ulice zapadala. Záhadou ostáva iba jej otec. Nikdy o ňom medzi ľuďmi nebola reč, ani je dnes neviem kto bol jej otcom. My sme ju volali vždy len Erka *Movnárova*. (*Movnár* = komľ'šsky dialekt priezviska Molnár)

Rodina Molnárovcov sa nepresídlila. Tak ako aj rodina Jána Garana aj táto u mňa zapadla do zabudnutia a nikdy som sa viac o jej osud nestaral a nikoho som sa na je osud nepýtal. Takže o mojej rovesníčke neviem napísať ani jedno slovo.

Zujímavé!?

Rodina Mateja Rosu

Dom Mateja Rosu skrýval pod svojou strechou dve rodiny. Tá druhá bola rodina ich vydatej dcéry, Márie za Štefana Karasa. Popri tom tam bývali aj ich ďalšie dve na vydaj súce dievky, Judita a Zuzana. Judita bola telesne postihnutá. Na jenu nohu krívala.

Neboli to bohaté rodiny. Starí Rosovci boli želiari s domom, ako sa to vtedy slušne volalo aby sa sociálne rozvrstvenie obyvateľstva rozlišovalo. Želiar nemal nič a maloroľník mal len pôdu v takej výmere aby tak-tak uživil svoju rodinu a bohatý sedliaci sa volali – gazdovia.

Zať, Štefan Karas bol príštipkár. Toto remeslo už dnes zapadlo do neznámych pojmov histórie. Bol to remeselník, ktorý opravoval obuv príštipkami, teda záplatami.

Matej Rosa so svojou manželkou Zuzanou boli už starci na odpočinku. Pravda v tom čase neboli dôchodcovia so štátnym dôchodkom, ale starci, ktorí boli opatrovaní svojou čeliadkou.

Nanička Zuza občas vykonávali funkciu akejsi ľudovej liečiteľky na našej ulici. Mali svojské šarlatánske metódy liečenia zápalu mandlí. Ja som ich liečenie zažil. Mal som asi päť rokov keď som sa dostal práve k tomuto neduhu. Moja mama nevedela čo s ním urobiť, keď ma zachvátil s veľkou horúčkou. Utekala do Karasov s prosbou:

„Nanička Zuza, môj Miško celí horí a má zapáľenuo hrdlo. Disí sa mi. Vi viete v takýchto chorobách pomuocť. Prosím vás nechceli bi ste prísť k nám, ved' viete, že ne doktora nemáme peňaze, nuž a vám sa voláko odvd'ačím.“

„Dobre, stvora božia, už sa aj poberiem, ľem sa ti vráť domov a prichistaj kranskú soľ, a slamku bude nám načím. Veľkí klínovňík a poprav chlapcovi posteľ bude ho načím dobre zabambúšiť žeby sa viznojiv.“ Potešili *ňaňička* Zuza moju mamku, ktorá sa na podpätku obrátila a utekala domov.

Ja som schúlený sedel pod pecou a triasol som sa od horúčky. Keď som zbadal *ňaňičku* Zuzu, nevedel som čo sa stalo, ved' oni k nám zriedka chodili.

Liečenie prebehlo takto. Posadili ma *stol'ec* s poznámkou: *„Nože, pekne sed' Miško moj, pozrieme sa ti do úst.“*

Ja som ani za svet nechcel ústa otvoriť a tak sa ženy uchýlili k nelekárskej pomôcke.

„Anka doňes varečku!“ Keď nám tento fagan nechce otvoriť ústa, tak si inak po,ôžeme.“ Rozkázali *ňaňička* Zuza moje mame. *„A dones aj tú ližicu s kranskou soľou a slamkou.“*

Potom na môj veľký vreskot mi strčili medzi zuby varechu a použili ju ako páku, ktorou Archimedes sľúbil pohnúť zemeguľou, takže sa aj im podaril husársky kúsok a ústa mi otvorili. Nato mi pomocou slamky sfúkli *kranskú* soľ do hrdla, teda na mandle. Bola to obrovská bolesť. Ja som zvriskol ako zmyslov zbavený. Po tomto úkone ma zavesili na veľký *klínovňík* a naťahovali mi hrdlo, lepšie povedané masírovali z boka na bok, vraj aby sa tá soľ rozotrela po celom hrdle. Len-len že som neodmlel od tej bolesti. Nakoniec ma položili umordovaného do posteľe a ja som tuho zaspal. Po mnohých rokoch mi túto epizódu matka rozprávala, že ráno som bol už bez horúčky a hneď som sa vraj bral na ulicu za chlapcami.

Karasovci mali jednu dcéru, Marku. Bola mladšia odo mňa o jeden rok. Po presídlení na Slovensko sme asi štyri týždne bývali v jednom dome v obci Kajal, lebo pre nás ešte nebol voľný dom, čakalo sa až občana, Maďara vyťahujú. Karasovci, dostali ten veľký dom preto, lebo chceli bývať spoločne s rodičmi a to vyhovovalo osídľovacím komisárom, lebo nemuseli

riešiť ďalší problém. Bol to dom postavený na pazuchu. Mal tri izby. Takže každá rodina sme mali jednu. No aj tak v kuchyni sa ženy pri varení na jednom sporáku, často vadili a keď sa večer posadalo na odpočinok pred spánkom, bolo nás na dvore ako kureniec pod *klokou*.

Po príchode na Slovensko Marka začala, tak ako aj ja, chodiť do 5 km vzdialenej Meštianskej školy v Galante.

Judita, tá postihnutá ešte v Maďarsku porodila syna, dala mu meno Štefan. Vraj jeho otec bol rumunský vojak. Po niekoľkých rokoch sa našiel muž v Čechách, ktorý si ju vzal za manželku. Bývala niekde pri Znojme a mala s ním ešte jednu dcéru. Po jej smrti sa Štefan vrátil na Slovensko a vychovávala ho jeho teta Zuzana. Dcéra ostala v Čechách s otcom. Štefan sa oženil a býval v Topoľnici až do svojej predčasnej smrti.

Zuzana sa nevydala, ostala starou dievkou a zamestnala sa v Cvernovke v Bratislave, odkiaľ odišla aj do dôchodku.

Mária, dcéra Š. Karasa, dokončila strednú školu v Galante a vydala sa Maďara, L. Kisa. Postavili si dom, no manželstvo jej nevyšlo. Po rokoch sa rozvedli a vydala sa za rozvedeného F. Steira, chlapca z Oravy, ktorý bol ženatý s Maďarkou, hoci rodičia niesli priezvisko – Sokol. Aj takúto zvláštnosť Slovákom pripravila výmena obyvateľstva medzi ČSR a Maďarskom v rokoch 1947-48. Do tej istej obci prišiel z Maďarska Slovak Sokol a v obci býval tvrdý Maďar, tiež Sokol. Tento Sokol je príklad tvrdej maďarizácie. Nebol však ojedinelý. Mária po celý život pracovala ako účtovníčka v Odevných závodoch v Galante. Zomrela už ako vdova relatívne mladá, bezdetná na rakovinu, nemala ešte ani 61 rokov. Synovec Štefan ju pochoval k rodičom na Kajalskom cintoríne. Bol som nemilo prekvapený, keď na jej pohrebe som bol z presídlencov len ja a jej spolužiak Š. Karkuš.

Rodina Pavla Ľanču

Posledný, alebo skôr predposledný dom na našej ulici bol dom zámočníka, Pavla Ľanču. Ako remeselník nepodľahol sociálnej diferenciacii lebo bol dobrým kamarátom môjho otca, želiara s domom. Aj mi deti sme sa s jeho synom kamarátili, hlavne jeho rovesník, môj brat Janko. Boli narodený v jednom roku. Do už spomínanej epizódy o ukradnutom *karikáši* aj naše mamy boli nerozlučné kamarátky.

Ako remeselnícka rodina žili si celkom dobre a mali len jedného syna Paľka. Popri remesle *báči* Paľo mali aj kúsok zeme, takže chovali aj svoju kravičku, kačice a sliepočky.

Môj brat Janko, Paľko Ľančov a ja sme nastúpili do – úvody – škôlky v roku 1940. Bola to zákonom stanovená povinnosť pre rodičov, dať deti v predškolskom veku do škôlky aby sa

naučili maďarský jazyk. Kto tak neurobil, bol potrestaný a musel dieťa do škôlky poslať. Bola to liaheň Maďarov, pomadžarčovania Slovákov.

Paľkov otec dostal povolávací rozkaz a narukoval za vojaka v druhej svetovej vojne. Horthy Miklós, regent maďarský, povolal do armády všetkých mužov podliehajúcich mobilizácii. Výnimku tvorili otcovia od štyroch detí. Horthy vyhlásil, že štát nebude živiť deti mnoho početných rodín. Aj náš otec nastúpil do Kečkemétu k svojmu delostreleckému pluku. No našťastie sa v roku 1944 narodil môj brat Juraj a tak otca *visuperovali* z armády a vrátil sa nám domov.

Paľkov otec bol u armádneho pluku bicyklistov. V bitke pri rieke Don boli maďarské jednotky na hlavu porazené. Padlo tam mnoho vojakov. Medzi nimi i Slováci – Dolnozemci. Báči Paľo, keď sa front začal posúvať k maďarským hraniciam, dezertovali. To bolo pochopiteľné ale ja dosť odvážne, lebo každý dezertér býval za tento jeho krok postavený pred štatariálny súd a väčšinou popravený. No *báči* Paľovi sa podarilo dostať sa až na Komlós. Ulica ani dedina pravdaže o tom nič nevedela.

Naraz však *ňaňička* Anka začali chodiť s väčším bruchom. My deti sme si nevšimli, no naše mamy áno. Medzi sebou si často poklebetili na ich konto. Vše jedna zas druhá začali pochybovať o to, že by suseda Anča bola len tak z ničoho nič v tej chudobe a biede vojnových čias pribrala.

„Čo sa s tou Ančou robí, brucho jej ľem tak rastie a rastie, aňi na ulic veľmej nechodí? Tá sa hádam s voľákim mužom prespala, či čo? Nijako to ženám na ulicu nešlo do hlavy.

Hádam ľem ňepotrtila rozum ved' ju ten Paľo, keď sa vráti domov, zahluší.“

Záhada sa po prechode frontu cez dedinu vysvetlila. *Báči* Paľo sa hneď v prvé ráno objavili na ulici. Môj otec keď to zistil, hneď sa pustil do mamy: *„Vidíš, žena moja, aké s'te bolí ňespravodlivje. Paľo bov ľem cez d'en skrití v kukuričnom stohu. Už son sa s ňím aj rozprávav. Malí bi s'te sa jej ospravedľniť.“*

Čože ja. Ja sa s ňou ňerozprávam, to vieš, ale tie druhje, čo s tím začali bi mali ísť za ňou a odprosiť ju.“ Vykrúcala sa moja mama pred otcom.

„Hádam bi s'te sa mali pomeriť, ved' ten karikáš je už dávno zabudnutí.“ Pokúšal sa otec urovnať spor medzi našimi rodinami.

Jej bývalá kamarátka sa ani pri odchode do ČSR naprišla rozlúčiť. Prišli len *báči* Paľo so synom Paľkom. Ten aj pomáhal naše veci nakladať na auto, hoci bol len 7 ročný, spolu so svojim kamarátom, mojím bratom, Jankom.

Moje prvé stretnutie s *ňaňičkou* Ankou sa uskutočnilo v roku 1987, keď som zorganizoval po 40 rokoch stretnutie detí z Damjanich ulici. Už boli staručká, nevládna, dokázali len sedieť

na stoličke v prednej *chiži* aj to so zakrytými oknami čiernou plachtou, lebo neznášali svetlo. Keď nás uvideli nahrnutých do *chiži*, srdcervúco si poplakali a dievčence, ktoré boli s nami tiež. Len ich syn Paľko sa snami nestretol. Príčinu jeho neúčasti som sa dozvedel až v roku 2000, keď sme sa vybrali do rodiska s najmladším bratom Milanom. Chcel som ho vidieť. Zistil som kde býva a zastavil som sa uňho. Nebol doma. Po zazvonení sa vo dverciach objavila jeho manželka, Zuzka Slávikova z *Medzova*. Ja som ju nepoznal. Ani ona mňa. Predstavil som sa, že som Paľkov kamarát z detstva a teda či by som sa mohol s nim porozprávať. Zuzka mi na to: „*Ak ho chcete nájsť misíte ísť na Jókai Mór ulícu do Povážajich tam cúdí cibulku. Spoznáte ho tak, že je gatach a nohe má do „O“ ako káčer Donald.*“

Začudoval som sa tomuto prirovnaniu. Ona to na mne vycítila a pokračovala: „*Nebojte sa oňi mu takto veľací vravia na Komlóši a už aj ja son si na to zvikla. Bude sa veľmej radovať, keď sa večer zastaviťe, na kus reči, ak sa vám ho nechce hľadať v tejto páľave.*“ Sľúbil som, že sa večer u nich zastavím. Takto sme sa so Zuzkou rozlúčili.

Okolo piatej večer som dokvitol do L'ančou. Paľko sa naozaj potešil, veď sme sa 53 rokov nevideli. Vlastne sme sa ani nepoznali, tak nám život tváre preoral.

Moja prvá otázka bola prečo na stretnutie, ktoré som zorganizoval k 40 výročiu presídlenia, neprišiel. Jeho odpoveď ma tak trochu zarmútila.

„*Mišo, keď son si prečítav, že sa chcete šejtálovať po našej ulici a po Íre, ved'ev son, že tam bude aj moja sestra, Anka s kerou sa nerozprávam, lebo zme sa pri d'eľeňí majetku povad'íli.*“

Paľko sa vyučil u svojho otca za zámočníka a túto svoju profesiu občas vynechával hlavne preto, lebo mal *cúdiareň* s ktorousi v sezónnych prácach chodil privyrábať.

Jeho sestra Anka po smrti svojej mamy, ktorú opatrovala, odišla za stevardku na nejakú výletnú taliansku loď.

Paľko rok nato ako som sa s ním stretol, odišiel na večný odpočinok.

Rodina Štefana Feješa

Táto rodina mala dom obrátený do Pósa Lajos ulice, ich záhrada však trčala do našej. Priznám sa, že o tejto rodine vlastne nič neviem. Nemali deti. Vôbec sa nami obyvateľmi ulice na večernom sedení nezúčastňovali. Málo sa o nich rozprávalo.

Záverečné slovo

V prvej mojej básnickej zbierke, ktorú som vydal pod názvom – Za väčšou skyvou – v roku 2006 som uverejnil báseň alebo veršovačku o Deťoch z Damjanich ulice. Keď som si ju po rokoch prečítal, napadlo mi, čo keby som tieto moje spomienky preniesol na osudy rodín, ktoré na tejto ulici bývali. Zbierka vyšla k 260. výročiu založenia našej osady a teraz sa už chystá nové 270. výročie. Bolo by dobré znova glorifikovať život a osudy týchto rodín.

Činím tak o rok skôr. Čo keď sa už tohto výročia nedožijem, bolo by mi ľúto neuskutočniť túto moju myšlienku.

Susedia, rodáci moji, čítajte a vrýťte sa do čias keď sme spoločne žili v svornosti a priateľstve na našej ulici.

Váš rodák, sused a priateľ

Mišo Hronec

V Bratislave 8.2.2015

Vysvetlenie nárečových slov

árendáš	nájomník
beštráň	agát
bovdár	obchodník
cúdiareň	čistič zrna od pliev alebo iných drobných plodov (fazuľa, hrach, čičer, cibulka sadzačka a pod.)
čel'aník	mládenec
doháň	tabak
ena	jedna
Epreš tér	Jahodové nám.
Erka	Alžbeta
fenezje	nadávká prevzatá z maďarkého jazyka – egye meg a fene
garád	jarok
hambár	sušiareň na kukuricu
ganaj	hnoj

chiža; prenja chiža	v tých časoch obývačka
Juca	Judita
karikáš	bič práskač
kišbírov	obecný sluha
kľinovník	uterák
kloka	kvočka
koňica	maštal
kukuríča	suché kukuričné steblo
ľem	len
mamovka	stará mama
Marci	Martin
misím	musím
ňaňička	teta
nag	nech
ňi	nie
odridzavenie	odhrdzavené
Palči	Palko
paťička	hlinený odkvapový chodník pred čelnou fasádnou stenou
parsún	podoba u človeka
pesra	opatrovníčka
pokrovčok	pokrovec
pódeme	pojdeme
poťe	podťe
seliacka	sedliacka
steláž	kuchynský kredenc
sálaš	mimo obce stojaci dom na pozemku majiteľa
sviňka	ošípaná
šecke	všetky

šránke		latkový plot
sterentetovať		z niečoho spadnúť
táďeme		ideme
takvoto		takéto
taňáš		sluha na sálaši
válalkozov		podnikateľ
voľáki		akýsi
vov		vôl
vipigľovať		vyžehliť
virastovať	rozlúčka s mŕtvym keď sa pochovávalo z domu	
vibíjár	robotník pri stavbe domu z hlíny, ktorý ubíjal íl v debnení	
viznojiť		vypotiť
voľakerí		niektorí
zetka	kukuričné steblo obhryzené dobytkom	
zelenvo		zelené
zdať sa	žiť v spoločnej domácnosti bez sobáša	
žebi		aby

